

SZEMLE

BARBARA COLOROSO: ZAKLATÓK, ÁLDOZATOK, SZEMLÉLŐK: AZ ISKOLAI ERŐSZAK. ÓVODÁTÓL KÖZÉPISKOLÁIG: HOGYAN SZAKÍTHATJA MEG A SZÜLŐ ÉS A PEDAGÓGUS AZ ERŐSZAK KÖRFORGÁSÁT? HARMAT KIADÓ. BUDAPEST, 2014.

Makai Éva: Könyv az erőszak ellen

A recenzens is olvasó. Olyan olvasó, aki szereti kézbe venni a könyvet, átlapozgatni, forgatni, ízlelgetni, ráközelíteni. Hagyja, hogy a könyv hasson érzelmeire, elindítsa gondolkodását. A könyv címe, fejezetcímei nyomán próbálja elképzelni, vajon mit ígér a mű. Idegen nyelvből fordított munkák esetében érdeklődve keresi az eredeti címet, veti össze a magyar címadással. Fontos mozzanatként esik latba a kiadás eredeti ideje és a hazai kiadás között eltelt idő. Kíváncsian szokta fellapozni az első oldalakat amiatt, hogy vajon a szerző maga ajánlja-e munkáját, s ha igen, milyen gondolatokkal, érvekkel. Van-e esetleg a hazai olvasóknak szóló külön előszó?

Barbara Coloroso könyvét Herczog Mária, az ismert szociológus, gyermekvédelmi, gyermekjogi szakember ajánlja értő szavakkal. Ő az iskolai erőszak témakörét nemcsak a hazai gyakorlatból vagy kutatóként ismeri kiválóan, hanem az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának tagjaként is. Így az olvasó hajlik arra, hogy Coloroso könyvét az iskolai erőszak megelőzésére és kezelésére hozott, az ENSZ Gyermekjogi Egyezm-

megdöbbentő, hogy a bemutatott esetek felében öngyilkosságba menekülnek az iskolai zaklatások áldozatai, miközben a zaklatók egyik része gyilkos lesz, vagy majdnem azzá válik

nyére épülő, annak szellemiségében fogant ajánlások szűrőjén át vizsgálja. Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy Coloroso könyvének első kiadása 2003-ban jelent meg, a gyermekek elleni átfogó nemzetközi jelentés az ajánlásokkal viszont 2006-ban. Az első kiadást a szerző 2008-ban kiegészítette az internetes zaklatás témakörével. Jelen kiadás is ezen átdolgozott változat.

Barbara Coloroso a könyvcímmel egyértelművé (világossá) teszi, hogy az iskolai erőszakra kíván szólni. Az alcím olyan, a témát népszerűsítő kézikönyvet sejtet, mely iránymutatásként szolgálhat mind a szülőknek, mind a pedagógusoknak abban, hogy megakadályozzák az erőszak megjelenését vagy legalább az ismétlődését gyermekeik, tanítványaik körében.

Az előszóban a szerző által bemutatott 14 eseteírás szinte sokkolja az olvasót. Bár az esetek forrásait nem ismerjük, hitelességük vitathatatlan. A kiválasztás lehet véletlen is, mégis megdöbbentő, hogy a bemutatott esetek felében öngyilkosságba menekülnek az iskolai zaklatások áldozatai, miközben

a zaklatók egyik része gyilkos lesz, vagy majdnem azzá válik. Elgondolkodtat az is, hogy a legifjabb öngyilkos-áldozat, Marie Bentham, mindössze 8 éves!¹ (Colorosonál az eset forrásmegjelölés nélkül szerepel. Ezt azért jegyzem csupán meg, mert a továbbiakban is jellemző, hogy a szerző adatkezelése hullámzó, esetleges, s ha meg is jelöl forrást, hiányoznak lényeges, a téma ismert szakértőjétől, mint kutatótól elvárható, pontos könyveszeti adatok. Bár vélhetően mindezek a könyvet kézi-könyvként használó szülőknek, pedagógusoknak nem nagyon fognak hiányozni.) Talán nem véletlen az sem, hogy az esetek többségének alanyai 14 éves kamaszok. A hazai vizsgálatok ugyanezen korosztályban találták legmagasabbnak a zaklatások mértékét.²

A kemény valóság bemutatásából szinte következik a szerző által megfogalmazott cél és program: meg kell állítani az erőszak körforgását. Alaptétele, hogy olyan tanult viselkedésről van szó, ami megváltoztatható. A család, az iskola és a társadalom mind hozzájárulnak az agresszió kialakulásához. Megváltoztatásában mindnyájunk (szülők, tanárok, az érintettek, és a társadalom) közös felelősségére irányítja folyamatosan a figyelmet. A *tragédia* metaforáját használja arra a színjátékra, amelynek főszereplői: a Zaklató, az Áldozat és a Szemlélő(k). Közös felelősségünk, hogy újraírjuk a történetet, feloldjuk a tragédiát, átalakítva a főszereplők közötti kapcsolat dinamikáját. Ahhoz

azonban, hogy megváltoztathassuk, meg kell ismernünk mindegyik szerep jellemzőjét.

A továbbiakban a szerző egyenként vizsgálja a szerepeket. Elsőként a *zaklatókat* mutatja be. Coloroso álláspontja szerint négy ismertetőjegye van a zaklatásnak: az egyenlőtlen erőviszonyok, a fájdalomkóros szándéka, az állandó fenyegetettség, a terror. Érdekes volt megfigyelni a továbbiakban is – talán a teendők jobb szervezhetősége miatt –, hogy a szerző folyamatosan pontokba sűríti a főbb megállapításokat, jellemzőket, ismertető jegyeket, tudnivalókat. Szülőként, pedagógusként olvasva a könyvet bizonyára jobban megfoghatóbbak, kivitelezhetőbbek így a praktikus tudnivalók.

A zaklatás három módját, típusát nevezi meg: verbális zaklatás; fizikai zaklatás; kapcsolati zaklatás (ez utóbbi a hazai terminusokban: kirekesztés, kizárás, kiközösítés).

Vizsgálja azt is, hogy a zaklatásfajták nem-specifikusak-e: inkább a fiúkra, vagy inkább a lányokra jellemzőek, s milyen mértékben.

A hazai kutatások a kapcsolati zaklatást többnyire a kirekesztés fogalmával írják le.³ Buda Mariann 2010-ben a direkt és indirekt zaklatáson belül különböztette meg a verbális vagy nem-verbális zaklatást, s ez utóbbiba sorolta a kiközösítést. Más kutatások⁴ az agresszív jelenségek percepciójának jóval szélesebb skáláján megjelenítve helyezik el az iskolai agresszió jelenségeit.

közös felelősségünk, hogy újraírjuk a történetet, feloldjuk a tragédiát, átalakítva a főszereplők közötti kapcsolat dinamikáját

¹ Marie Bentham történetét Neil Marr és Tim Field könyvéből ismerhetjük. *Neil Marr és Tim Field* (2001): *Bullycide, Death at Playtime: An Exposé of Child Suicide Caused by Bullying*. London: Success Unlimited.

² Példaként Nagy Ildikó, Körmendi Attila, Pataky Nóra, Sáska Géza vizsgálataira utalok. *Nagy Ildikó, Körmendi Attila és Pataky Nóra* (2012): A zaklatás és az osztálylétkör kapcsolata. *Magyar Pedagógia*, 12. 3. sz. 129-148.; *Sáska Géza* (2008): Veszélyes iskola. *Educatio*, 3. sz. 331-345.

³ Figula Erika kutatására hivatkozom. *Figula Erika* (2004): *Iskolai zaklatás- iskolai erőszak pszichológusszemmel*. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány Kuratóriuma, Nyíregyháza.

⁴ Például Paksi Borbála 2009-ben lezajlott, 2010-ben publikált kutatásában. *Paksi Borbála* (2010): Az iskolai agresszió előfordulása, intézményi percepciója. *Új Pedagógiai Szemle*, 1-2. sz. 119-134.

A ZAKLATÓKRÓL

Coloroso a zaklatóknak hét típusát írja le, módszereiket tíz jellemző jegybe sorolja. Jellemzőik bemutatásánál részben néhány ezt vizsgáló tanulmány vagy kutatás eredményeire is hivatkozik. Nagyon szemléletes példákat hoz a zaklatás mindegyik típusára. A felsoroltak közül a *verbális* típusú zaklatást tartja a legelterjedtebb típusú zaklatásnak, s mindkét nemre egyaránt jellemzőnek. A zaklatásmódok némelyike olyannyira mindennaposnak, megszokottnak tűnik, hogy sok szülő és tanár, de a gyerektársak többsége sem veszi komolyan, vagy nem gondolná zaklatásnak (káromkodás, szexuális tartalmú célzás, rasszista kirohanás). Egyértelműbb megítélés alá esik véleménye szerint a *fizikai zaklatás*. A fizikai zaklatást alkalmazó zaklatók csoportját látja leginkább veszélyeztetetteknek arra, hogy bűnözőkké válnak. (Hiányolom azonban a megállapítást alátámasztó kutatásokra történő hivatkozást!) A *kapcsolati zaklatást* (elutasítás, elkülönítés, kiközösítés) mint leginkább látens zaklatási nemet jellemzi, s jellemzően a kamaszkor küszöbén jelentkezőnek látja.

Coloroso zaklatásnak tekinti a „csicskáztatást”, a beavató szertartásokat, a rasszista megbélyegzést, de ugyanígy az iskolai klikkek és kasztok másokat kizáró, terrorizáló működését. Az amerikai iskola-rendszer súlyos problémájaként jellemzi ez utóbbit. Emlékezetes példaként említi az 1999. évi Columbine Középiskolában történt tragédiát, s a két elkövető kirekesztett helyzetével magyarázza áldozatokból gyilkosokká válásukat. A háttérben az iskolai

közeg, a diákönkormányzat, a diáktársak, a tanárok, az iskolavezetés: mindazon iskolai szereplők, akik eltűrték a kirekesztést, a diszkriminációt, a megvetést. Jellemzőnek tartja a tanári ridegség mellett a zaklatások súlyának kicsinyítését, az áldozat hibáztatását a zaklató elítélése helyett. De mintha látásmódjában az iskolai változások kevésbé függenének a külső tényezőktől, attól, hogy a társadalmi változásokkal megjelent minták, sztereotípiák, előítéletek hogyan formálhatják a magatartást.

mind a zaklató, mind az áldozat esetében inkább pszichológiai aspektusból vizsgálja a jelenségeket, s csak módjával foglalkozik a kinti világ iskolai lenyomataival

Miközben a szerző a könnyebb eligazodást segítő igyekszik kategorizálni, besorolni a jelenségeket, az olvasó néha elveszíti a fonalat, mert a szerző le-leter a saját maga

által kijelölt útról. Mind a zaklató, mind az áldozat esetében inkább pszichológiai aspektusból vizsgálja a jelenségeket, s csak módjával foglalkozik a kinti világ iskolai lenyomataival.

A zaklatás típusainak bemutatásánál szót ejt a szexuális zaklatásról, s tisztázza azt is, hogy mi nem minősül zaklatásnak. E fejezetben esik szó a *zéró toleranciáról*. Barbara Coloroso – egyetértéssel találkozóva – nem támogatja ezt a megközelítést, hisz nézete szerint a zaklatást megszüntető eljárásoknak nem a büntetés a célja, hanem éppenséggel az antiszociális magatartás megváltoztatása. Ehhez kíván módszereket, eljárásokat, eszközöket kínálni.

ÁLDOZATOK ÉS SZEMLÉLŐK

Coloroso szerint mindenki lehet áldozata és célpontja a zaklatásnak, aki a „normális-tól” eltérő. Bármilyen *mással* kiváltó oka

lehet a zaklatásnak. A szerző bemutatja, milyen pszichés és/vagy fizikai következményei lehetnek az áldozattá válásnak. Az amerikai iskolarendszer egyik legsúlyosabb problémája: a fegyverrel való visszaélés. A zaklatások áldozatai nem ritkán végzetes utat választanak, ha megalázott helyzetükből fegyverhasználattal próbálnak menekülni. Hiszen ennek a következménye a gyámság alá helyezés, pszichiátriai intézetbe utalás, börtönbüntetés.

Az áldozatok helyzetét nehezíti a titok, hiszen nem mernek beszélni helyzetükről. Coloroso sorra veszi a titkolózás lehetséges okait. A gyerekek teljes magárahagyottsága mellett a szégyen, a megtorlástól való félelem, a magukra-hagyottság élménye, s hogy úgysem tudnak segíteni rajtuk, „a felnőttek sem jobbak” érzése, s az árulkodástól való félelem mind-mind visszatartja őket attól, hogy segítséget kérjenek. A szülőknek kínál eszközöket, amikor bemutatja, milyen metakommunikációs jelzésekre és más „vészjelzésekre” érdemes figyelniük gyermekeiknél. („1. Váratlanul elveszíti az érdeklődését az iskola iránt, vagy reggelente nem akar iskolába menni. [...] 2. Szokatlan útvonalon megy iskolába. [...] 3. Romlik a tanulmányi eredménye. [...] 4. Nem vesz részt a család életében és az iskolai programokon, mert egyedül akar lenni. [...] 5. Éhesen jön haza az iskolából, mert »elvesztette a pénzt«, vagy mert »nem volt éhes«. [...] 6. Pénzt csen el a szüleitől, és gyanús magyarázatokkal szolgál azzal kapcsolatban, hogy mire költötte. [...] 7. Egyenesen a mosdóba rohan, amint hazaért az iskolából. [...] 8. Elszomorodik, feldühödik, vagy megrémül, miután beszélt valakivel telefonon vagy elolvasott egy e-mailt. [...] 9. Olyasmit tesz, ami nem jel-

A szülőknek kínál eszközöket, amikor bemutatja, milyen metakommunikációs jelzésekre és más „vészjelzésekre” érdemes figyelniük gyermekeiknél

lemző rá. [...] 10. Lenézően, utálattal beszél az osztálytársairól. [...] 11. Nem mesél a barátairól és arról, mi történt vele aznap. [...] 12. A ruházata zilált, szakadt, hiányos. [...] 13. Sérülések vannak a testén, de nem szerezhette őket úgy, ahogy állítása szerint szerezte. [...] 14. Fáj a hasa, a feje, pánikrohamai vannak, nem tud aludni, túl sokat alszik, kimerült.” 80-83. o.) Segíthet ebben a fiatalkori erőszakos cselekmények előjeleinek megismertetése, bemutatása. Coloroso

az érzelmi intelligencia mutatóinak (belső motivációs képesség, kitartás a frusztrációval szemben, az öröm elh拉斯ztásának képessége, a hangulatváltozások fölötti uralom képessége, a remény, az

empátia, az impulzuskontroll) hiányait is a figyelmeztető jelek közé sorolja. S ha mindehhez hozzátesszük a kemény veszélyeztető tényezőket (alkohol, kábítószer, fegyverek, a média provokatív hatása), az olvasó megbízható eszközt kap, hogy felmérje, mekkora egy fiatal veszélyeztetettsége az áldozattá vagy éppen a zaklatóvá válásra. A Nemzeti Iskolabiztonsági Központ szempontsora alapján elkészíthető profil megmutathatja, mekkora az esélye annak, hogy erőszakos cselekményt kövessen el a gyermek, a fiatal.

A szemlélők csoportjáról is részletesen szól a szerző. Szerinte hibás az a laikus szemlélet, amelyik ártatlannak véli őket. Az iskolai erőszak témájának nemzetközileg elismert szakértőjére, a norvég dr. Dan Olweus kutatásaira hivatkozva jellemzi ezt a nagyon is differenciált csoportot. Elgondolkodtató adat, hogy a gyerekek 81 százaléka – bár nem kezdeményez zaklatást – készségesen válik annak szemlélőjévé! Coloroso négy elfogadható okot talál erre (fél, hogy baja eshet, célponttá válhat, csak

rontana a helyzetén, nem tudja, mitévő legyen). Vannak elfogadhatatlan indokok is (ez az ő ügyük, nem a barátomat *bántják, megérdemli* stb.). A szemlélőktől érettségtől, életkortól függetlenül elvárna, hogy felismerjék személyes felelősségüket.

A szemlélők kapcsán azt fejt ki – némi, számomra idegen moralizálásba hajlóan –, hogy a szülők felelőssége becsületes, másokkal törődő, önmagukért, jogaikért kiállni képes, erkölcsi tartással bíró gyermekek nevelése. A családokban megvalósuló *erkölcsi nevelés*ben látja a zálogát annak, hogy ne váljanak zaklatókká, áldozatokká vagy szemlélőkké a gyermekek, a fiatalok. Hiszen a közösségi és családi normákat jelenítik meg viselkedésükben – véli a szerző, aki ezután a családok három modelljével ismerteti meg az olvasót. A *téglafal-családot* az abszolút tekintély, a szigorú szabályok, a megfélemlítés, a büntetés, a megalázás, a rendszeres fenytetés, az erős versenyszellem, a félelem légköre jellemzi. A szeretet feltételhez kötött, a szülők mondják meg, mit kell a gyermeknek tennie. A gyermekek ezt a mintát viszik tovább. A *medúza-család* megengedő, következetlen, rendszert és korlátokat nem kijelölő. Következetlen a büntetésben, jutalmazásban. Érzelmek irányítják, fenyegetéssel, megvesztegetéssel (ajándékokkal) irányítják túlféltett gyermeküket. A gyerekek nem tanulják meg a konstruktív konfliktuskezelést. A *gerinces-családok* – társadalmi háttérüktől függően – nagyon sokfélék, állítja Coloroso. Ezt a családtípust 15 jellemzővel írja le. Ezekben a családokban egyensúly van az én és a közösség érdekei között. A szülők támogatják gyermekeiket, folyamatos pozitív üzenetekkel erősítik őket. A gyerekek megtanulják elfogadni

érzéseiket. Megtapasztalják, hogyan működhet demokratikusan a család, mint közösség. A szabályok egyszerűek, világosak, figyelembe veszik a gyerek szükségleteit. A szülők tekintélye a példaadásból fakad. Gyermekeiknek mintákat adnak a kompetens működésre, így képesek asszertív módon kiállni magukért, felelős döntéseket hozni. Ha szükséges, képesek segítséget kérni. Az elfogadottság, az önerősítő üzenetek és technikák, kompetenssé válásuk segíti őket abban, hogy nem váljanak zaklatóvá, sem a zaklatások áldozataivá.

MEGSZAKÍTHATÓ-E AZ ERŐSZAK KÖRFORGÁSA?

Miután a szerző az olvasót megismertette a *tragédia* főszerepeivel, a *zaklató*, az *áldozat* és a *szemlélő* szerepével, szellemes fejezetcímmel (*Az erőszak körforgásának megszakítása – a törődés körforgásának megteremtése*) irányítja a szülők figyelmét annak vizsgálatára, élnek-e otthonaikban zaklatók. Azt

vizsgálja, mit tehetnek a szülők azért, ha úgy látják, gyermekük elindult a zaklatóvá válás útján. Hét alapvető teendőt, lépést fogalmaz meg. Ezeket alkalmazva a szülők olyan szociális készségeket fejleszhetnek gyermekeikben, amelyekkel megváltoztathatják gondolkodás- és viselkedésmódjukat, megalapozhatják a gyermekek jóra törekvését. A gyermek belső indítékainak és szokásainak megváltoztatása a cél. Szándéka humánus, a szülőknek tanácsolt eljárások mögött érzékelhetően – a nálunk is sok publikációban népszerűsített – *gordoni* megközelítések és a *resztoratív* konfliktuskezelés elmélete és gyakorlata áll.

a családokban megvalósuló erkölcsi nevelésben látja a zálogát annak, hogy ne váljanak zaklatókká, áldozatokká vagy szemlélőkké a gyermekek, a fiatalok

A szülők számára segítők lehetnek a bemutatott esetek és a tanácsolt szülői elbeszélések, néhol mégis az amerikai filmekből ismert „Szeretlek!”, „Én is szeretlek, *anya!*”-típusú leegyszerűsítő párbeszédre emlékeztetnek. Különösen, amikor alapvető erkölcsi kérdésekről *beszél* a szülő (jó-rossz, helyes-helytelen), hogy így alapozza, segítse gyermeke belső erkölcsi irányítójának működését. Alapvetően a szülőkhöz kíván szólni, de esetenként a gyerekeknek is tanácsokat ad (*Tíz ötlet, hogyan tartsd meg a barátodat; Az egészséges kapcsolatok három fő elve*). E fejezetben esik szó az agresszív számítógépes játékok, „az erőszakot sugárzó médiatermékek fogyasztása” és az agresszió közötti kapcsolatról.

Az áldozatokkal kapcsolatosan is felteszi a szülőknek a kérdést: otthonotokban élnek-e áldozatok? Felidézi a már korábban is elmondottakat arról, honnan ismerheti fel a szülő, hogy gyermeke áldozattá vált, mi lehet az oka annak, ha a gyermek nem beszél erről? Hogyan reagáljon, és hogyan ne reagáljon a szülő? Hogyan taníthatják meg gyermekeket arra, mi a különbséget az árulkodás és a zaklatás jelzése között? Hogyan tanítsák meg őket pozitív gondolatokkal erősíteni magukat? Milyenek legyenek határozott, asszertív megnyilvánulásaik? Szól arról, miért fontosak a barátok, az ismerősök az áldozattá válás megakadályozásában. A szülők szerepjátékokkal, szituációkkal, feladatokkal segíthetik gyermekeiket. Bemutatja a békés (*vesztes nélküli*) problémamegoldás, konfliktusmegoldás lépéseit. Szól arról, hogyan kezelhetik a gyerekek a zaklatás miatt és a zaklató iránt érzett haragjukat, tanácsos-e az önvédelem, milyen az etikus önvédelem

(a „visszavágás”). Coloroso nem leplezi, hogy a tanárok viselkedése is lehet diszkriminatív.

ESÉLY: A HUMÁNUS ISKOLA

A könyv leghitelesebb fejezetének tartom a biztonságot adó iskolákról, iskolai közösségekről szóló fejezetet. Ezt olvasván még inkább felerősödött az az érzésem, hogy nem az elméleti megközelítések a szerző erősségei, hanem az eleven iskolai gyakorlat bemutatása. Tanári, instruktori tapasztalatai itt mutatkoznak meg leginkább. A feszes szerkesztés viszont e fejezetben sem erénye, a mondanivaló szétfeszíti a kereteket, s az ismétléseket sem tudja elkerülni. Említést tesz olyan országos méretű preventív programról, amely az előbbi alapokra épül.

(A nonprofit nemzetközi gyermekvédelmi szervezet, a *Committee for Children Steps to Respect*, A tisztelet lépései programja.) E programmal a gyerekek felkészíthetők

arra, hogy felismerjék a zaklatást, képesek legyenek elutasítani, s jelenteni (jelezni) a felnőtteknek, azok segítő beavatkozását kérni. Előbbi szervezetnek van más, nemzetközileg is elterjedt, ismert, kompetenciafejlesztésen alapuló prevenció programcsomagja is (Second Steps). A hazai gyakorlat számára – az erősen eltérő kulturális különbségek, társadalmi helyzet miatt nem a közvetlen adaptációt, hanem a helyi sajátosságokra érzékeny, az adott nevelési környezet felismert-feltárt problémáira választ kereső, adaptív fejlesztéseket gondolom hatékonyabbnak. (Van ilyen a hazai pedagógiai szakirodalomban.)⁵

Coloroso nem leplezi, hogy a tanárok viselkedése is lehet diszkriminatív

⁵ Jó sajtóvisszhanggal az OFI adta ki. OFI (2009): *Jó gyakorlatok a biztonságos iskoláért. A „Biztonságos iskoláért” programban meghirdetett pályázat nyertes pályaművei*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.

Coloroso olyan humánus, gyermekközpontú iskoláról szól, ahol minden gyermeknek demokratikus joga biztonságban éreznie magát, félelem nélkül lenni.

Az elfogadó iskolai légkör, a gyerekek életben részt vevő felnőttek, a határozott szabályok, a büntetések helyett a szankciókkal történő fegyelmezés, s a „gerinces” családmodellnél megismert demokratikus iskolai működés lehetnek alapelvei az így működő iskoláknak, ahol nincs helye bántásnak, megalázásnak. Jan

Olweus bevált krízisintervenció programját ajánlja az iskolák fi-gyelmébe akkor, amikor erőszakellenes stratégiát, s konkrét cselekvési terveket fogalmazznak. A nonprofit nemzetközi gyermekvédelmi szervezet, a Committee for Children programja (A tisztelet lépései – Steps to Respect) is az előbbi alapokra épül.

Ez az iskola egészére kidolgozott komplex, komprehenzív *programcsomag*, eljárásrenddel, szabályzattal, pedagógiai programmal. A program kiterjed az iskola technikai és adminisztratív személyzetére, tanáira, diákjaira. Előbbiek a konkrét iskolai helyzet feltérképezésében, szabályalkotásban, érzékenyítő tréningeken, továbbképzéseken vesznek részt. A tanulói speciális foglalkozások célja szociális-emocionális és tanulással kapcsolatos kompetenciáik fejlesztése, hogy ezáltal csökkentsék a kortárs zaklatásokat és az iskolai erőszakot. A szülők bármikor el kérhetik az iskolai szabályokat, meggyőződhetnek azok tényleges működéséről. A szerző arra nézve is ad tanácsokat a szülőknek, hogyan ellenőrizhetik az iskola erőszakellenes programjainak megvalósulását, hogyan segíthetik

ezek realizálódást, hogyan tehetnek javaslatokat az iskolának, ha gyermeküket zaklatják, kihez fordulhatnak, ha a helyzet nem változik. A program sikerességében minden szereplő érintett. A szülők aktív részesei a programnak, önkéntes segítői munkát végezhetnek, lobbizhatnak az iskolaszéknél és a fenntartónál támogatásért.

A folyamat engem erősen emlékeztet arra a korábbi hazai helyzetre, amikor az iskolák helyi nevelési programokat dol-

goztak ki. Coloroso szavá teszi, hogy az iskolai biztonság rovására megy az iskolák anyagi lehetőségeinek szűkülése, a pedagógusok túlterheltsége, a tanári munkát segítő szakértők (pedagógiai asszisztens, iskolapszichológus, pályaválasztási tanácsadó, gyermekvédelmi felelős, szabadidő-felelős stb.)

az elfogadó iskolai légkör, a gyerekek életében részt vevő felnőttek, a határozott szabályok, a büntetések helyett a szankciókkal történő fegyelmezés, s a „gerinces” családmodellnél megismert demokratikus iskolai működés lehetnek alapelvei az így működő iskoláknak, ahol nincs helye bántásnak, megalázásnak

hiánya. A leírtak erős hasonlóságot mutatnak a hazai helyzettel, bár Colorosótól eltérően én nem hiányolom iskoláinkból a térfelügyelő kamerákat, s el tudnék tekinteni az „iskolarendőrök” jelenlététől is. A szerző hiányolja, hogy a tinédzserkori erőszak megelőzésére nincs sem az Egyesült Államokban, sem Kanadában stratégia és megelőző program. Bírálja a zéró toleranciát, amit 50 amerikai állam és Kanada is meghirdetett. Eljárásaik sablonosak, nem differenciáltak (kötelező felfüggesztés, elbocsátás, eltanácsolás), a megtorlása a fő szerep. Elképesztő eseteket sorol, amikor az elkövetett nincs arányban a büntetéssel (letartóztatják a 13 éves fiút, mert műanyag kést vitt az uzsonnás dobozában; szexuális zaklatással vádolják meg a 6 éves fiút, mert alsónadrág nélkül rohant ki a házuk elé, várakozásra kéri az iskolabuszt stb.).

Szót ejt itt is a zaklatások miatt elkövetett öngyilkosságokról. Ráirányítja a figyelmet arra is, mennyire fontos a támogató iskolai légkör, a pedagógusok tájékozottsága abban, hogy milyen útmutatók, segédanyagok, projektek lehetnek segítségükre munkájukban. Az iskolai légkör kapcsán visszatérő témája az iskolákon belüli hierarchia a diákok között, a kasztrendszer, a kiváltságosok és kasztrendszer alján elhelyezkedő méltatlanok közötti feszültségek, lenézés, megvetés.

Vizsgálja azt a kérdést is, hogy megoldás lehet-e az iskolaváltás akkor, ha a gyermeket zaklatják. Előzetesen mindig megpróbálná a helyreállító igazgárszolgáltatást, megadva a zaklatónak a jóvátétel lehetőségét. E gondolatot erősíti meg akkor is, amikor arról ír, hogy a zaklatás bűncselekménnyé is válhat. De ebben az esetben sem alkalmazná a hagyományos igazgárszolgáltatás szerinti büntetést, hanem a helyreállító igazgárszolgáltatás módszerével élne. Ebben látja az emberi méltóság megőrzésének lehetőségét, s azt, hogy a zaklató vállalja a felelősséget tettéért az áldozat és annak családja felé. Szülők, pedagógusok közös felelőssége, hogy a könyvében bemutatott három szerepet az elmondottakra figyelve újraírják. Barbara Coloroso hisz abban, hogy együttes erővel ez lehetséges.

VÉGÜL: AZ INTERNETES ZAKLATÁSRÓL

Könyve záró fejezetében foglalkozik az internetes zaklatás témakörével. Hivatkozva e terület szakértőire, kutatóira, jogászok

véleményére, nagyon veszélyesnek tartja a zaklatás ezen új módjait, formáit. A névtelenség mögé bújó zaklató szinte folyamatosan jelen van az áldozat személyes életterében, folyamatos megfélemlítésben tartja áldozatát. A gyerekek gyakorta nem is érzékelik a veszélyeket, vagy hallgatnak róla. Ha szólnak is, nagyon nehéz felderíteni a zaklató kilétét, hollétét. A szerző nagy vonalakban áttekinti a zaklatás ezen új területeit (mobiltelefonos zaklatás, internetes

az iskolai légkör kapcsán visszatérő témája az iskolákon belüli hierarchia a diákok között, a kasztrendszer, a kiváltságosok és kasztrendszer alján elhelyezkedő méltatlanok közötti feszültségek, lenézés, megvetés

játékok, csetelés, blogolás, e-mailek, a közösségi portálok stb.), szempontokat vet fel, tanácsokat ad tanároknak, szülőknek, diákoknak, miképp kezelhetik a gyerek, a szülők, az iskola a mobilokon és közösségi hálókon át rájuk le-

szelkedő veszélyeket (a különösen gyakori és veszélyes szexuális zaklatást is). Van néhány ország, amely ezt már törvényekkel próbálja megfékezni, de a szerző kételkedik abban, hogy a büntető eljárások szigorra vezetne megoldáshoz. Éppen ellenkezőleg, a humánus, vesztes nélküli – pedagógiai – megoldások oldalára áll.

Nem szoltam még a fejezeteket nyitó és záró idézetekről. Az érzelmi ráhangolódás és befolyásolás ezen eszközei a női magazinokból jól ismertek. Feltételezhetően az elérni kívánt, megcélzott olvasóközönség (szülők, tanárok) ízléséhez igazítottak. Nekem, mint egy másik kultúrkörben nevelődött olvasónak inkább zavaróak ezek a kiegészítő elemek.

Összességében elmondható, hogy tanulságos, gondolatébresztő könyvről van szó. A hazai olvasók számára hasznos lehet egy másfajta iskolakultúrával, egy másfajta szakkönyv-fogalmazási kultúrával való

megismerkedés. De legalább ennyire fontos lenne, hogy tematizálja – s érvényes, a humanizált, gyerekközpontú, gyermekjogtisztelő iskola kialakítása irányában tematizálja – a közbeszédet kutatói műhelyekben, sajtóban, tanári szobákban, sőt a szerző szándéka szerint családi asztaloknál is. Összefoglalásomban ismételten szavá

kell tennem: zavaró mozzanatként jelentkezik, hogy indoklásként, érvelésként azonos súllyal szerepelnek a legeltérőbb források, a tudományos elemzésektől az irodalomig. Kár, hogy a szakirodalmi hivatkozások nem kerültek be a név- és tárgymutatóba.

Zalaegerszegi Göcsej Múzeum – Először Teleki László, az országgyűlés halottja – pesti helyszínelők című kiállítást tekinthettük meg Béres Katalin történész tárlatvezetésével, majd a látványtárakban nézelődtünk. Elkezdtem azon gondolkodni, hogyan tudnám behozni minél több diákomat, hogy tudnánk előteremteni hozzá a forrásokat. Nagyon fontosnak tartom, hogy behozzuk tanulóinkat a XXI. századi múzeumba, hiszen a gyerekeknel még most alakul a „múzeum” fogalma, és ez válik majd természetessé számukra. Merőben mást látok, érzek, tapasztalok, mint amit nekem takart eddig a múzeum fogalma. A tanteremben nincs lehetőség, hogy meglevencedjenek a hon- és népismeret, valamint a történelem-, illetve a technika és életvitel tankönyvben olvasott leírások, képek, ami a Göcseji Múzeum tárlói, modelljei között lehetővé, és a Göcseji Falumúzeumban élővé, átélhetővé válik. Amikor a tanuló saját maga összerakhatja egy vár makettjét, nem fogja elfelejteni a vár nevét, helyét, korabeli szerkezeti elemeit, sőt, hős kapitányát sem. Az itt összegyűjtött történelem annyit ér, amennyit hasznosítunk belőle, mindannyiunknak megtanítva őseink megbecsülését, gyökereink, szűkebb és tágabb hazánk megismerésének igényét, kíváncsiságunk felkeltését szüleink, nagyszüleink életmódja iránt, megismerve, megbecsülve emléküket, tárgyaikat. Tanítványainkkal ki kell lépniünk a zárt tanteremből, hiszen amit a mai iskolai generáció nehezen tud kezelni: a zártságot, a tétlen, passzív információbefogadást, éppen ezt lehet feloldani játékkal. Ha felölthet egy korabeli jelmezt, ha megfoghat egy tárgyat, melynek története, történelme van, akkor, mint egy nyaraláson átélt történet, élménnyé válik a fejébe „gyömöszölendő” ismeret, észrevétlenül válik a befogadás. A kínált múzeumpedagógiai foglalkozások néhány évvel ezelőtti elindításához az akkori Európai Unió pályázatok anyagi erőforrást biztosítottak. A pályázati pénzek ugyan elfogytak, de a csapat mégsem állt le. Új ötleteik, új és bevált programjaik megmaradtak, melyekhez az iskolákkal, tankerülettel közösen keresik, keressük az anyagi forrásokat. Sikerük mindannyiunk érdeke.

A Kézszelfogható bronzkor – 3 000 éves leletek bemutatója a múzeumban, Straub Péter régész vezetésével. A titkok termében, gézkesztyűt húzva kerülhettünk tapintható közelségbe a több ezer évvel ezelőtti itt élt emberek tárgyaival, és azok maradványaival. A csoda egyik résztvevőt sem hagyta érintetlenül. Mint a gyermekek, önfeledten vettük (gézkesztyűs) kézbe a bronzkori kincseket, leleteket, lenyűgözve az akkori tudás, igényesség kézzelfogható bizonyítékaitól.

Péterné Fatér Edit, igazgató, Bagodi Fekete István Általános Iskola